

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2007

Odkaz Frédérica Bastiata pre Slovensko

Téma:

**Význam myšlienok predstaviteľa klasickej liberálnej ekonómie pre Slovensko
v roku 2007**

Katarína Takáčová

30.10.2007

Úvodom

Dlho som premýšľala nad rôznymi témami, ktoré vo svojich dielach rozpracovávali autori, ku ktorým mám najbližšie, teda Murray N. Rothbard a F. A. von Hayek. Pred rokom a pol by som asi váhala medzi témou súkromných peňazí a prechodom všetkých povinných poistení z regulovaných modelov na systémy založené na dobrovoľných zmluvách. Ukazovatele rozvoja ekonomiky a ekonomickej slobody, aj keď nie sú ani nespochybniteľné ani s dokonalou výpovednou hodnotou, naznačovali bezprecedentné javy v ekonomickej histórii našej krajiny. Prudký rast ekonomickej výkonnosti, posilnenie práv a nezávislosti občanov, zlepšovanie podnikateľského prostredia spolu so štruktúrnymi reformami, na európsky priestor mimoriadne odvážnymi a hlbokými, nám všetkým dovoľovali snívať o posúvaní týchto latiek vyššie a vyššie. Jedinou bariérou sa javilo naše členstvo v Európskej únii, ktoré so sebou prináša množstvo viditeľných i skrytých pravidiel okliešťujúcich slobodu na jednotlivých trhoch. V tých dňoch sme mnohí rozmýšľali, kam môžeme ešte posunúť hranice. Slovensko, prezývané aj tiger strednej Európy, robilo obrovské skoky po priečkach rôznych medzinárodných indexoch porovnávajúcich výkonnosť, ekonomickú slobodu, konkurencieschopnosť, podnikateľské prostredie. Sloboda sa nám všetkým javila ako samozrejmosť, ako prirodzená súčasť našej spoločnosti.

Optimistické očakávania do budúcnosti zatienili mračná parlamentných volieb 2006. Zvíťazila sociálna demokracia, aj keď možno viac socialistická než sociálne demokratická. Tá, ktorá zvyšuje záujem „štátu“ nad človeka-občana. Práve toho Štátu, ktorý Frédéric Bastiat označuje ako ilúziu, v ktorej sa každý snaží žiť na úkor ostatných. Práve toho štátu, ktorý jednou láskavou rukou rozdáva a korumpuje niektoré skupiny, a druhou rukou oberá všetkých ostatných, aby mohol rozdávať. Dnes sa Slovensko dostáva do situácie, keď jeho obyvatelia, a predovšetkým v ňom pôsobiaci podnikatelia, musia zvädzať každodenný boj so svojvôľou moci a obmedzovaním ich občianskych a ekonomických práv, ktoré im garantuje ústava, čo - ako nedokonalý tento zákon zákonov je.

Odvždy však platí, že ekonomika s politikou sú dve spojené nádoby. Ľudia, ktorí majú dnes v rukách opraty moci, neveria ľuďom a neveria v ľudí. Neveria ľuďom, že sa najlepšie rozhodnú sami za seba a slobodne, neveria trhom, že poskytnú podmienky na dobrovoľnú a spravodlivú výmenu. Neveria v ľudí, v bohom stvorené bytosti obdarené prirodzenými právami. Akokoľvek sa zdravému rozumu a empirii prieči i najmenej okliešťovanie princípov plurality a nedotknuteľnosti vlastníckych práv, bezprizornej svojvôli slepej nadpolovičnej väčšiny v zákonodarnom zbore sa tieto krehké piliere, základy historickej prosperity takmer každej vyspelej krajiny, nedokážu ubrániť.

Alexis de Tocqueville nás pred mnohými rokmi varoval, že slobodu nikdy nestrácame celú, vždy len po kúskoch. Jeho varovanie nám musí znieť ako siréna za každým, keď sledujeme opatrenia vlády. V našej krajine sa politickými elitami stali takí, ktorí pohŕdajú slobodou, šliapu po všetkom, čo aspoň trochu závažná demokraciou alebo

pluralitou, ako šialení kopú do vlastníckych práv, pľujú na voľnú súťaž, presviedčajú ľudí, že oni sami vedia, čo je najlepšie pre ľudí. Odporným plazivým spôsobom, absolútne bez hanby, sa cez zaliečavú masku paternalistického štátu snažia dennodenne ukrajsť z našej suverenity, a živiť ňou rastúci despotizmus byrokracie.

Prečo Frédéric Bastiat

V realite boja za zachovanie aspoň súčasného status quo na Slovensku, si myslím len ťažko cestu do krajiny bez štátneho monopolu v centrálnom bankovníctve, s voľnou súťažou na každom jednom trhu, bez štátnych intervencií, kde existuje jediné obmedzenie – sloboda iných. O to ťažšie je dnes vybrať si spomedzi predstaviteľov liberálnych prúdov v ekonómii jediného, ktorého odkaz je dnes pre Slovensko najaktuálnejší. Možno aj vzhľadom na tieto nepriaznivé vyhliadky by som sa rada vrátila k fundamentálnemu ideovému rámcu môjho presvedčenia, ku koreňom filozofie slobody. Už podľa viacerých narážok bolo ľahké spozorovať, že dnes by som si dovoľila upriamiť pozornosť na človeka, ktorý je snáď najvášnivejší a najradikálnejší obhajca suverénneho slobodného človeka – Frédéricovi Bastiatovi. Nezanechal síce rozsiahle dielo, o to vášnivejšia je však jeho obhajoba atribútov slobody a súkromného vlastníctva. Eseje O zákonoch, Čo je vidieť a čo nie je vidieť, Petícia výrobcov sviečok sú známejšie, ale pri tejto práci budem vychádzať predovšetkým z Ekonomických harmónií. Tie zostávajú v tieni známejších diel, no vytvárajú ideálnu cestu za hlbším pochopením autorovej filozofie. Korene Bastiatovej nekompromisnosti pochádzajú z jeho hlbkej viery v zákony božie, ako aj zo skúsenosti. Od mladého veku obchodoval so zahraničím. Mal teda výbornú možnosť zakúsiť nezmyselnosť vládnych regulácií zahraničného obchodu. Ich negatívne, dôsledky najviac ubližovali práve ľuďom, miesto ochrany domácich výrobcov a spotrebiteľov im spôsobovali priame a nepriame škody, často neplánovane znižovali ich individuálny blahobyť. Frédéric Bastiat zomrel na prelomepolovice devätnásteho storočia, no princípy a myšlienky jeho diela, hoci sú čisté, zrozumiteľné a perfektne obhájené, však dodnes nie sú pochopené väčšou časťou ľudí. Narážajú na ľavicovo-liberálne pozerstvo, ilúziu falošnej solidarity štátnej všemocnosti a arogancie sociálnej demokracie voči ľudskej prirodzenosti. V dnešnej ére marketingu je totiž mimoriadne ťažké rozpoznať to, čo nie je vidieť.

Návrat k podstate človeka

Možnosti dnešného sveta dovoľujú objavovať čoraz viac vrstiev a nových skutočností v každej sfére. Vďaka rozvoju techniky sa každý môže ponoriť do virtuálneho života virtuálnych komunít a vytvárať si desiatky rôznych identít. Práve identita je efektívne manipulovaná zo všetkých strán. V tejto lákavej ponuke sa dnešnému človeku ťažko odoláva, a čoraz menej sa zamýšľame nad našou podstatou, nad našim miestom v spoločnosti, nad zmyslom nášho stvorenia a existencie. Vábne cesty povrchnosti odvracajú pozornosť od základných otázok – teda kto sme a odkiaľ prichádzame. Tieto otázky si obyčajní ľudia aj vzdelanci kladú už tisíce rokov. Tieto otázky dnes možno znejú ošúchane, a práve preto si treba uvedomiť, o znamená byť človekom. Ak nás boh stvoril, dal nám isté možnosti. Jednou z ich je aj slobodná vôľa, schopnosť tvoriť rozhodnutia, nutnosť niesť za ne následky. Nie sme dokonalí, nie sme

samostatní, nie sme rovnakí. Slovaní Fréderica Bastiata *ako nerovnako rozdelila prírodné zdroje, tak nerovnako rozdelila ľudské danosti – nie každému požehnala rovnakou mierou sily, odvahy, inteligencie, trpezlivosti, umeleckého, literárneho či podnikateľského talentu. Rôznorodosť umožňuje jednotlivcom vynikať a posúvať celú spoločnosť dopredu. V kombinácii so slobodou konania vytvárajú pohybe pre konkurenciu, voľnú súťaž. Teda nerovnosť vytvára prirodzený poriadok v ľudskej spoločnosti, a to pod vplyvom vlastného záujmu.*

Konkurencia, plod rôznorodosti

Je však niečo dobré na konkurencii? Ved' nie je konkurencia bratovražedný súboj rivalov? Nespôsobuje škody ako jednemu, tak aj ostatným v honbe za dosiahnutím toho istého cieľa? „Ak mi nechajú moju slobodu, ostane aj konkurencia. Ak mi ju zoberú, ostane zo mňa len otrok.“, hovorí F.Bastiat. Keď človek vstúpi na trh, a hľadá partnera pre výmenu, analyzuje, vyberá podľa subjektívnych preferencií, zvažuje použitie hodnoty, ktorú svojím úsilím vytvoril. F.Bastiat nepripúšťa žiadne obmedzovanie konkurencie: „Chcem si len vybrať sám, nechcem, aby za mňa rozhodoval iný, ktorý neozná moje želania. To je všetko.“ Konkurencia je hnacou silou pre vývoj nových prístupov, technológií, neustále zlepšenia, zvyšovania úrovne produkcie a znižovania cien pre nakupujúcich. Každý, kto chce, nech začne podnikáť a nech ponúkne svoje produkty trhu. Iba ten rozhodne, kto je schopný uspokojovať ľudské túžby a želania. Inými slovami, je to súťaž vo vynaliezavosti. Zjavne konkurencia znamená slobodu.

Vlastníctvo – širšia súčasť človeka

Rôznorodosť ruka v ruke s konkurenciou umožnili deľbu práce. Tá vytvorila vlastníctvo, základ spoločnosti. Ak človek niečo vytvorí svojím úsilím, stáva sa to jeho širšou súčasťou jeho samého, teda jeho prirodzeným vlastníctvom. A to rozvinulo dobrovoľnú výmenu, ktorá nás odsúdila na vzájomnú, možno nie vždy viditeľnú spoluprácu. Netreba vysvetľovať, ako táto slepá koordinácia všetkých jedincov vedie k spoločnému cieľu. Alebo áno? Pretože dnes sa často zabúda, že človek bol stvorený závislý od plodov svojej práce a podpory svojej rodiny. Takto vzniká prirodzený poriadok – neprehľadná spleť vzťahov a dobrovoľných výmen sa však z inej perspektívy ukazuje ako dielo génia. Vytvára predpoklady na vznik vlastníctva. Vďaka nemu sa rozvinula spoločnosť ako taká, civilizácia, kapitalizmus, rastúci blahobyť pre každého, podľa toho, ako aktívne zapojil svoje schopnosti do deľby práce a výmeny. Toto usporiadanie nazýva F. Bastiat harmónia stav, keď každý jedinec sleduje svoje vlastné ciele, zdanlivo v protirečení so záujmami ostatných, no práve tento mechanizmus však vytvára súlad a poriadok.

Zmeňte podstatu človeka, inak nezmeníte systém

Politici, ktorí majú moc, a to nielen na Slovensku, znevažujú podstatu prirodzeného usporiadania spoločnosti koordinovanej želaniami a možnosťami ich uspokojenia. Ponúkajú „riešenia“ a „nové systémy“. Jean-Jacques Rousseau navrhoval dva spôsoby zmeny spoločnosti na „lepšiu“ – presvedčaním a donútením. Bastiat

kontruje – ako možno presvedčiť tisíce, možno milióny ľudí, aby zmenili sami seba v mene akokoľvek trblietavej, krásnej utópie? O tom, že donútením nie je možné efektívne narušiť fungovanie spoločnosti a nahradiť ju „dokonalejším“ usporiadaním, než tým od boha, nie je treba venovať veľa priestoru. Už dvesto rokov dozadu sa Bastiat horlivo rozčuľoval nad utopickosťou a nezmyselnosťou komunistických teórií, no my sme ešte pred dvadsiatimi rokmi skúšali na vlastnej koži, že donútením sa „lepšia“, „sociálne spravodlivejšia“ a „dokonalejšia“ spoločnosť skonštruovať nedá. Podobné názory, pre Bastiatovu dobu moderné a „pokrokové“, sa vždy priedčili jeho presvedčenia hlbokkej viere: *Ak totiž ľudia, akokoľvek nedokonalí, vytvorili spoločnosť fungujúcu na určitých princípoch, zmeniť spoločnosť bude vyžadovať zmenu každého človeka.* Navrhujú možné aj nemožné nástroje na odstránenie nerovnosti, rozdielov, nespravodlivého rozdelenia bohatstva a podobné bludy. Opojení mocou štátu siahajú na prirodzené práva, vlastníctvo, slobodu. Miesto pravého rozvoja inštitúcií udržiavajúcich stabilitu prirodzeného poriadku ich devastujú. Kapitalizmus rozdeľuje bohatstvo spoločnosti podľa zásluh, teda podľa námahy, ktorú človek vynaloží na získanie bohatstva. Frédéric Bastiat tento systém horlivo obhajuje, pretože podľa neho iba sloboda zabezpečuje blahobyť: *Zdrojom všetkej morálky, úcty, pokroku – to všetko je výlučne atribút - slobody!* No práve „sociálna“ demokracia hlása, že každý by mal dostať podľa jeho potrieb, aby spoločnosť dosiahla blahobyť. Ako to dosiahnuť? Samozrejme, krádežou a prerozdelením podľa neomylného kľúča všemocných byrokratov. Prinesie nám to blahobyť? Ak demagógovia z lavíc ľavice tvrdia, že áno, F. Bastiat oponuje: *Naopak, pokiaľ naučíme ľudí, žiť z plodov práce druhých, sme strojcami rozvrátenia prirodzenej stability.* Kto má pravdu?

Vlastníctvo v ére masívneho prerozdeľovania

Vlastníctvo považuje F. Bastiat za súčasť človeka, nedotknuteľnú a nescudziteľnú. Človeku sa síce utrpenie hnuší, práca takýmto utrpením je, no bez neho je odsúdený na záhubu. Svojím utrpením premieňa svoje schopnosti na hodnoty, vytvára vlastníctvo, na ktoré má plné prirodzené právo. Akýkoľvek zásah do inštitúcie vlastníctva je neprípustný a neospravedliteľný, a nemožno ho nazvať inak než krádežou. Jeho garancia je podmienkou zachovania chodu spoločnosti: *Človek musí vedieť, že odmenou za jeho tvrdú prácu, bude zisk, ktorý získa z plodov svojej práce a tento zisk bude nedotknuteľný.*

Tento postoj sa v dnešnej spoločnosti založenej na masívnej krádeži obrovského rozsahu nenesie. Krádež plní vrecká byrokratom, aby mohli predstierať úspechy pri búraní prirodzeného poriadku. Z nakradnutého môžu ďalej „prerozdeľovať“, teda rozdávať vybraným skupinám. Bastiatovými slovami, láskavá ruka štátu rozdáva, zatiaľ čo tá zlovestná berie. Alebo vidíme, že vláda dáva, ale nevidíme, či nechceme vidieť, že nás bez protihodnoty oberá o naše vlastníctva. Pod rúškom opojenia z falošnej slobody ateizmu to vyzerá, akoby sme naozaj verili, že intervencie do chodu trhov dokážu naplniť nespĺniteľnú agendu ľavicového liberalizmu. O to naliehavejšie si musíme odpovedať na Bastiatovu otázku: *Sme len masy, ktoré v bolestiach odhalili svoju slobodu, neuznávajúce, že veľký génius prišiel a usporiadal ich do harmonického celku?*

Záverom

Možno budete namietat', že táto práca je všeobecná, a mala byť užšie spätá s ekonomickou oblasťou. Avšak môže sa ekonomika rozvíjať, ak nie je zaručená sloboda človeka a nedotknuteľnosť jeho vlastníctva? Táto otázka je obzvlášť akútna v obe keď sa krehké obdobie protrhového optimizmu obracia na prach. V dobe, keď sa ľavicoví liberáli zmocnili oprát nad vedením Slovenska, stávame sa pomaly svedkami jednej straty istoty slobody za druhou. Ohrozené je právo vlastníka na zisk z investície. Vlastníci pozemkov sa modlia, aby diaľnica nešla cez ich pozemok alebo domček, v ktorom bývajú celé desaťročia, no jediné rozhodnutie byrokrata v Bratislave ich môže o všetko pripraviť bez adekvátnej náhrady. Finančným inštitúciám, ktoré nesú obrovské trhové riziko, chce vládna byrokracia zväzovať ruky v nakladaní s vlastným ziskom. Silové zložky zahaľujú túžbu po väčšej kontrole nášho súkromia pod zámienku našej bezpečnosti, nepozorovane nám ukrajújú čoraz viac súkromia. To sú len niektoré z dôvodov, prečo som sa v tejto eseji vrátila ku koreňom liberalizmu. Zdá sa, že Slovensko pozabudlo na význam slobody, súkromného vlastníctva a možno aj na podstatu človeka. Ten, síce nedokonalý, odkázaný na celoživotné utrpenie v podobe práce a v porovnaní sinými božími tvormi slabý. Ale poznajúc svoje schopnosti, možnosti, želania, potreby a limity, ktoré ich obmedzujú, je to bytosť schopná robiť samostatné rozhodnutia a niesť za ne zodpovednosť. *Chcem si len vybrať sám, nechcem, aby za mňa rozhodoval iný, ktorý nepozná moje želania.* Áno, je to úplne samozrejmé. No naozaj? Ak je to tak, prečo nám dnes politici, držiaci v rukách osud Slovenska v najbližších rokoch, čo je pre nás dobré a čo nám v našom vlastnom záujme zakážu? Nerobia za nás dnes čoraz viac rozhodnutí ľudia, pre ktorých sme len číslo v štatistike? Koľko slobody máme vo vlastných rukách? Možno je len dnešný svet príliš zložitý, nabitý informáciami a poznatkami. Strácame sa v ich neustálom toku, vyberáme si postupne niektoré, špecializujeme sa profesionálne aj v záľubách. Chceme vedieť viac, najlepšie všetko. Ale nezabúdame pri tom, kto sme, a odkiaľ sme prišli? Čo je naša prirodzenosť a čo len pozlátka doby, ktorému sme uverili? Nenapĺňa sa varovanie Alexisa de Tocquevilla? *To je všetko. Ak mi zoberú moju slobodu, ostane zo mňa len otrok.*

POUŽITÉ ZDROJE

Citáty sú rozlíšené kurzívou. Pochádzajú predovšetkým z Bastiatových Ekonomických harmónií, ale niektoré myšlienky pochádzajú aj z jeho ostatných diel.

1. Bastiat, F., Economic Harmonies,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basHar0.html>, prístup zo dňa 10/10/2007
2. Bastiat, F., O zákonoch, Kalligram, Bratislava, 2002